

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

PREDMET: OBITELJSKA PEDAGOGIJA

ŽELJKA PRŠLJA

ZAVRŠNI RAD

OBITELJ I PREDŠKOLSKO DIJETE

Petrinja, 2016.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
Petrinja

PREDMET: OBITELJSKA PEDAGOGIJA

ZAVRŠNI RAD

KANDIDAT: Željka Pršlja

TEMA I NASLOV ZAVRŠNOG RADA: Obitelj i predškolsko dijete

MENTOR: doc. dr. sc. Marina Đuranović

Petrinja, 2016.

Sažetak

Rad nastoji prikazati ulogu obitelji u odgoju djece predškolske dobi. Prvi se dio rada odnosi na definiranje obitelji, njezine funkcije te na obilježja dobrog roditeljstva koje je uvjet za zdrav i poticajan razvoj djeteta kao individue. Preostali dio rada fokusira se na utjecaj različitih čimbenika te roditeljske uloge i roditeljskog stila na razvoj obiteljske zajednice te na razvoj predškolskog djeteta. Obitelj kao primarna zajednica ima najvažniju ulogu u djetetovom životu, a tijekom vremena je doživjela brojne transformacije. Unutar obitelji, dijete stječe prva socijalna iskustva i postaje svjesno sebe, stoga je bitno da se suvremeni roditelji prilagode okolini, ali i okolinu prilagode uspješnom razvoju djeteta, posebice u predškolskoj dobi. Biti roditelj znači prihvatiti novu životnu ulogu koja sa sobom nosi različite zahtjeve, a u predškolskoj dobi djetetu treba omogućiti snažan osjećaj pripadnosti i prihvaćanja, osjećaj sigurnosti te razvoj socijalnih vještina.

Ključne riječi: obitelj, roditelj, predškolsko dijete, odgoj

Summary

This paper is trying to present the role of the family in educating preschoolers. The first part of the paper refers to defining family, its function and the characteristics of good parenthood which is a condition for child's healthy and encouraging development as an individual person. Other parts of this paper are focused on the influence of different factors and the parents' role and parents' style on the development of family community and on the development of a preschooler. The family as a primary community has the important role in a child's life and in time it has passed through numerous transformations. Inside the family, the child gains primer social experiences and becomes conscious of itself and that's why it is important that modern parents not only adjust to the environment but also to adjust the environment to child's successful development, especially in preschool age. To be a parent means to accept a new life role which carries different conditions and in preschool age a strong feeling of affiliation and acceptance, feeling safety and the development of social skills needs to be ensured to children of preschool age.

Key words: family, parent, preschooler, education

Sadržaj

1. UVOD	5
2. DEFINICIJA OBITELJI I NJENE FUNKCIJE	6
2. 1. Definicija obitelji	6
2. 2. Obitelj i brak	8
2. 3. Funkcije obitelji	8
2. 4. Obilježja suvremenih obitelji.....	9
2. 5. Funkcionalne i disfunkcionalne obitelji	10
2.6. Suvremena obitelj u Republici Hrvatskoj.....	11
3. ODGOJ DJETETA U OBITELJI	12
3.1. Biti roditelj.....	12
3.2. Roditeljstvo.....	15
3.3. Utjecaj roditelja na dječji razvoj i odgoj	16
3.4. Utjecaj zaposlenosti na kvalitetu odnosa u obitelji	18
3.5. Roditeljski odgojni stilovi	19
4. RAZVOJ DJETETA U PREDŠKOLSKOJ DOBI	21
4.1. Početni poticaji u obitelji za razvoj djeteta – predškolska dob.....	22
4.2. Utjecaj obitelji na predškolsko dijete	23
4.3. Učenje predškolskog djeteta.....	26
4.4. Utjecaj roditeljskog izbivanja iz kuće i zaposlenosti na predškolsko dijete.....	26
4.5. Učinak majčine zaposlenosti na predškolsko dijete	27
4.6. Poremećaji u ponašanju predškolske djece	28
5. ZAKLJUČAK	30
6. LITERATURA	32

1. UVOD

Obitelj je najuniverzalnija društvena grupa i jedinstvena je po tome što je značajna za cjelokupni život svakog pojedinca. Ovim radom prikazuje se utjecaj obitelji na razvoj djeteta u predškolskoj dobi.

Prvi dio rada donosi različite definicije obitelji te opisuje važnost obitelji za razvoj čovjeka kao društvenog bića. Obitelj se formira prema uvjetima života, kulturološkim i socijalnim promjenama, stoga je poznat stalni preobražaj obitelji kroz stoljeća. Unutar obitelji se odvija kulturna i biološka reprodukcija, procesi socijalizacije, individualizacije te zaštita integriteta svakog pojedinca. Osnovna funkcija obitelji jest funkcija pripremanja mladih da postanu odrasli članovi društva. Obitelj osigurava preživljavanje svih svojih članova te ima reproduktivnu, gospodarsku, socijalnu, pedagošku i emocionalnu funkciju (Ljubetić, 2007).

Ovaj rad prikazuje osnovna obilježja suvremenih obitelji, kako se roditelji snalaze u odgoju svoje djece te kako obitelji funkcioniraju unutar društvenog konteksta. Budući da je obiteljski odgoj prvi i najvažniji u životu djeteta, odgoj u predškolskoj dobi postavlja pred obitelj/roditelje veliku odgovornost i obvezu. Roditelji se razlikuju u primjeni odgojnih stilova, a rezultat određenog stila jest ponašanje djeteta. Nadalje, u radu se razmatra odgoj djeteta u predškolskoj dobi, u razdoblju u kojem se izgrađuju „male osobe“. Roditelji djeteta u predškolskoj dobi trebaju osigurati djetetu zdrav društveno-emocionalni razvoj te razvoj kompetencija za interakciju i zdrave odnose unutar društva. U predškolskoj dobi, dijete stječe prva znanja, uči vještine, navike i sposobnosti. Na razvoj djeteta utjecaj imaju obiteljsko ozračje, sposobnost roditelja da se prilagode potrebama djetetu, način na koji roditelji motiviraju dijete, preveniraju tijekom poremećaja u ponašanju, njihova autentičnost, samopoštovanje te profesionalni uspjeh (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Dobri roditelji unutar obiteljskih zajednica razvijaju potencijal svog djeteta s ljubavlju, omogućavaju djeci da budu uspješna i zadovoljna, a društvu da bude zdravo i napredno. Poticanje ranog razvoja djece u predškolskoj dobi, zasigurno je najisplativija investicija u društveni razvoj jer ono predstavlja ulaganje u buduće potencijale sveukupnog društva.

2. DEFINICIJA OBITELJI I NJENE FUNKCIJE

2. 1. Definicija obitelji

Čovjek je društveno biće i kao takvo može opstati u prirodi i društvu. Prema Stevanoviću (2000), čovjek najveće životno zadovoljstvo nalazi živeći u obitelji, unutar koje doživljava prva druženja, radosti, sreću, zadovoljstvo, punoću i sigurnost. O tome što je obitelj postoje mnoge različite definicije. Nathan Ackerman (1966, prema Stevanović, 2000) definira obitelj kao instituciju koja je stara koliko i sam ljudski rod te čija se forma oblikuje prema uvjetima života koji prevladava na određenom mjestu i u određeno vrijeme. Stalni preobražaj obitelji kroz stoljeća posljedica je neprestanog procesa evolucije. Prema Pedagoškoj enciklopediji (1989, str. 219), u najopćenitijem smislu, „*obitelj je društvena grupa povijesno promjenjivog oblika u čijim se okvirima odvija proces reprodukcije društvenih individua, proces prirodne reprodukcije koji podrazumijeva rađanje, odrastanje i umiranje ljudskih individua te proces njihove društveno – kulturne reprodukcije, koji se odvija kroz procese socijalizacije, individualizacije i zaštite psihosocijalne stabilnosti i integriteta odraslih pojedinaca.*“

Prema Golubović (1981), obitelj je društvena grupa, više društvena i kulturna nego biološka jedinica. Kao takva, podređena je društvenim pravilima i propisima te ima društvene ciljeve i funkcije. Zato kažemo da sama biološka osnova nije dovoljna da bi se formirala obitelj kao jedinica ljudskog društva. Kako bi se to dogodilo, nije potrebno samo da se dogodi reprodukcija, već da se na potomstvo prenesu osnovni principi na kojima počiva određeno društvo i društveni zahtjevi koji iz toga proizlaze. Obitelj je ljudska tvorevina, smatrana društveno poželjnom. Ona povezuje društveni sistem i individue te ispunjava funkcije društva samo ukoliko je i u funkciji potreba svojih članova kao ličnosti. Unutar obitelji ostvaruje se svojevrsna interakcija koja se ostvaruje između različitih generacija, pomoću koje članovi obitelji razvijaju osjećaj zajedništva i pripadnosti. Obitelj je najuniverzalnija društvena grupa i jedinstvena je po tome što je značajna za cjelokupni život svakog pojedinca. Obiteljska zajednica se temelji na osjećaju pripadnosti, solidarnosti, na suradnji između članova te se zasniva i na emocionalnim vezama, a ne samo na racionalnim vezama. Levi-Strauss (1965, prema Golubović, 1981, str. 62, 63) donosi definiciju obitelji kao „*društvene grupe koja ima barem tri karakteristike: nastaje putem braka, sastoji se od muža, žene i djece (mada mogu biti uključeni i drugi srodnici) i ujedinjena je pravnim propisima, ekonomskim, religioznim i drugim pravima i dužnostima.*“

Ljubetić (2007) prihvaća stajalište o obitelji kao univerzalnoj ljudskoj zajednici i neizbježnom dijelu ljudskog društva. Ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da su različite zajednice nastajale i prestajale postojati, obitelj kao zajednica ostaje fenomen koji uspijeva odolijevati vremenu, unatoč promjenama strukture ili funkcija. Mickel (1994, prema Ljubetić, 2007) ističe emotivnu povezanost članova obitelji kao nužnost za obilježavanje obiteljske zajednice, a ne rodbinske veze. Obitelj čini skupina osoba koje žive u istom domaćinstvu, a vezane su brakom (muž-žena) ili porijeklom (roditelji-djeca). Ono što je istaknuto u definiciji ovog autora jest osjećaj članova da su obitelj jer, čak i ako članovi žive odvojeno, oni nastavljaju osjećati pripadnost obitelji i nije nužno da budu u međusobnom odnosu krvlju ili zakonom. Slično Mickelu, Bould (1997, prema Ljubetić, 2007, str. 8) navodi da se u prvi plan ističe briga o članovima obitelji te da se obitelj određuje kao *„neformalna zajednica gdje oni koji ne mogu brinuti o sebi uživaju brigu ostalih članova obitelji onoliko vremena koliko za to postoji potreba“*.

Obitelj je mala i jedinstvena skupina u kojoj svi njezini članovi zadovoljavaju brojne biološke, psihološke, socijalne i odgojno-obrazovne potrebe. Ono čime se obitelj odlikuje jesu složene interakcije između članova tijekom kojih se razvijaju različiti modeli ponašanja članova, zatim izrazita osjećajna povezanost članova i skupine u cjelini, jak utjecaj na razvoj osobnog i skupnog identiteta te psihološkog integriteta osobe. Međusobni odnosi unutar obiteljske zajednice su bogatiji, složeniji i intenzivniji nego što je to u drugim tipovima skupina, a među članovima postoji kontinuitet i trajnost veza. Djeca unutar obitelji stječu iskustva odgojne naravi koja su nužna za socijalnu integraciju, preuzimaju društvene uloge kao mladi ljudi, uče se odgovornosti te bivaju poticani na učenje (Ljubetić, 2007).

Iz svih navedenih definicija obitelji, koje općenito opisuju obiteljsku zajednicu, možemo zaključiti da je obitelj temeljna životna zajednica, važna za socijalizaciju i razvoj djeteta. Unutar obitelji, dijete stječe prva socijalna iskustva i postaje svjesno sebe. Članove obitelji povezuje ljubav, osjećaj sigurnosti, sklad, poštovanje i razumijevanje. Roditelji prenose odgojne vrijednosti na svoje potomke i tako ih pripremaju za život.

2. 2. Obitelj i brak

Prema Golubović (1981), u svim je dosadašnjim društvima obitelj nastajala na temelju specifične ustanove braka, koji označava da je obitelj društveno regulirana zajednica suprotnih spolova u granicama dozvoljenog oblika (monogamni ili poligamni brak) te da je osnova takve veze seksualni odnos koji se regulira društvenim propisima. Golubović (1981) navodi definiciju društvene ustanove kao uže i specifične organizacije koja povezuje određenu grupu ljudi jednim relativno zajedničkim interesom, koji je formuliran u težnji da se ostvare izvjesni posebni ciljevi. Također, navodi da se društvena ustanova zasniva na organizaciji dužnosti i ima hijerarhijsku strukturu. Obitelj se razlikuje od ustanove braka po tome što obiteljska zajednica može postojati i funkcionirati uspješno i izvan okvira društveno dozvoljenih formi. Isto tako, članovi obitelji su povezani mnogostrukim vezama, a ne samo seksualnim, uključujući i odnose roditelji – djeca. Za razliku od braka, obitelj se kao zajednica zasniva na običajima i moralnim normama i tu je važnija uloga kulturne tradicije od pravnih i zakonskih propisa.

Unatoč razlikama, brak i obitelj se ne mogu razdvojiti kao dvije zasebne cjeline jer čak i kad su u pitanju sami supružnici (bračni parovi bez djece), bračna ustanova teži da preraste u obiteljsku zajednicu. Može se reći da je brak društveno sankcionirani oblik (u civiliziranim društvima pravno reguliran) formiranja obiteljske zajednice, ali obiteljska se zajednica ne može svesti na forme braka, budući da je obitelj nastajala i izvan društveno dozvoljenih i propisanih oblika braka (Ljubetić, 2007).

2. 3. Funkcije obitelji

Funkcije obitelji su kompleksne. Biološka i društveno – kulturna reprodukcija podrazumijeva kompletan proces odgoja djeteta do zrele ličnosti i razvijanje smisla i potrebe za društvenom komunikacijom. Također, uključen je i razvoj i umnih i emocionalnih sposobnosti potrebnih za ljudsku interakciju (Golubović, 1981).

Tri su univerzalne karakteristike obitelji:

- Obitelj je zajednica spolova i djece koja iz te veze nastaju (mogu biti i posvojena).
- Obitelj je primarna zajednica u kojoj se razvija ličnost djeteta.
- Obitelj je zajednica koja osigurava psiho-socijalnu povezanost članova.

Unatoč tome što se druge društvene funkcije i uloga obitelji mijenjaju u obavljanju različitih društvenih zadataka, što ovisi o tome kako je u određenom društvenom sistemu

definiran odnos između društva i obitelji, osnovna funkcija obitelji prema društvenom sistemu ostaje stalna, a to je funkcija pripremanja mladih da postanu odrasli članovi društva.

Berk (1994, prema Ljubetić, 2007) navodi da obiteljska zajednica osigurava preživljavanje svojih članova te obavlja vitalne funkcije – reproduktivnu, gospodarsku, socijalnu, pedagošku i emocionalnu. Sve te funkcije imaju za cilj osigurati uvjete za prilagodbu pojedinca širem društvenom okruženju te mu omogućiti uspješno funkcioniranje u njemu. Također, Ljubetić (2007, str. 10) naglašava da većina autora koja proučava obitelj i njezine funkcije, ističe dvije temeljne funkcije obitelji, zajedničke u gotovo svim društvima: „*primarnu socijalizaciju djece i stabilizaciju odraslih ličnosti pripadnika društva*“. Budući da se primarna socijalizacija djece odvija tijekom ranog djetinjstva, da bi bila uspješna, potreban joj je obiteljski kontekst koji osigurava sigurnost, poštovanje i međusobnu potporu članova. Osim što je potreban djeci, spomenuti obiteljski kontekst je nezamjenjiv i odraslim članovima obitelji kao jedna vrsta protuteže svakodnevnim pritiscima i stresu. Obitelj je mjesto gdje odrasli članovi mogu biti zaista autentični, mogu primati i davati emocionalnu potporu te stabilizirati vlastitu osobnost.

Kako bi obitelj osigurala uvjete za najveći mogući razvoj dječjih potencijala, roditelji moraju učiti djecu kako razumijevati stvarnost, usmjeravati, poticati i podržavati djecu. Kako su društvene promjene stalne i ubrzane, posebice posljednjih nekoliko desetljeća zbog tehnološkog napretka, roditelji se moraju mnogo brže i vještije prilagođavati stvarnosti u kojoj žive. Stoga su zadaće suvremene obitelji sve specifičnije i složenije, a očekivanja društva od obiteljskih zajednica sve su veća.

2. 4. Obilježja suvremenih obitelji

Kad je riječ o obitelji kao socijalnom fenomenu, autori se spore oko utvrđivanja njenih općih obilježja. Antropolozi ističu barem tri osnovna obilježja obitelji kao društvene zajednice:

- Najčešće započinje brakom.
- Sastoji se od muža, žene i njihove rođene i/ili posvojene djece.
- Članovi obitelji su ujedinjeni u zajednicu zakonskim vezama, gospodarstvenim, religijskim i ostalim vrstama prava i obveza, seksualnim pravima i zabranama, vrstama osjećaja kao što su ljubav, pripadanje, poštovanje, tjeskoba itd. (Ljubetić, 2007)

Suvremena obitelj doživljava promjene vidljive u životu društva i pojedinca. Promjene suvremene obitelji su uvjetovane širim društvenim promjenama, promjenama vrijednosnog sustava, višom razinom obrazovanja roditelja i višom razinom individualnosti djeteta. Primjerice, tradicionalna patrijarhalna obitelj bila je višegeneracijska (u odgoju djece su sudjelovali članovi uže i šire obitelji), a današnja suvremena obitelj je jednogeneracijska ili dvogeneracijska i samostalno egzistira (Jurčević-Lozančić, 2005).

Tradicionalno, obitelj se smatrala stalnom jedinicom i sastavljenom od bračnog para i djece. Međutim, ovo je uvjerenje danas napušteno jer su promjene poput razvoda, samohranih obitelji, zamijenjenih uloga majke i oca ukazale na to da obitelj nije statična jedinica koja će trajati zauvijek u određenom nepromjenjivom obliku. Sve je više žena koje biraju karijeru i majčinstvo bez braka, ali i homoseksualnih zajednica koje posvajanjem djece pokušavaju formirati „pravu“ obiteljsku zajednicu. Općenito govoreći, jedno od temeljnih obilježja suvremenih obitelji je njihova strukturalna raznolikost (Ljubetić, 2007). Raznolikost obiteljskih struktura ne znači da sve one podjednako kvalitetno zadovoljavaju dječje potrebe i osiguravaju uvjete za optimalan dječji razvoj i odgoj. Činjenica jest da je roditeljstvo (majčinstvo i očinstvo) vrlo različito te da je za cjelovit i zdrav razvoj djeteta potrebno oboje roditelja, ali istraživanja su pokazala da prilagođenost jednoj specifičnoj normi nije presudna za djetetovu dobrobit. Tako Rotenberg (2001, prema Ljubetić, 2007) navodi da su provedena istraživanja pokazala kako su npr. odnosi između homoseksualnih partnera barem toliko pogodni za podizanje djece koliko i heteroseksualni brakovi.

Osim „novih obitelji“, suvremene obitelji karakteriziraju obrazovani, ekonomski samostalni i jednakopravni partneri u kojima današnje žene uživaju jednaki status, slobode, prava, ali i obveze kao i muškarci. Međutim, žene se još uvijek bore s preraspodjelom poslova unutar obitelji i s „redefiniranjem obiteljskih uloga“. Muškarci bi se tim redefiniranjem odmaknuli od tradicionalne uloge hranitelja obitelji i preuzeli novu ulogu suvremenog muškarca čije bi i pravo i obveza bilo sudjelovanje u kućanskim poslovima te odgoju i njezi djece (Ljubetić, 2007).

2. 5. Funkcionalne i disfunkcionalne obitelji

Pod obiteljskim funkcioniranjem smatra se sposobnost obitelji da uspješno zadovolji tjelesne, emocionalne i duhovne potrebe svakog pojedinog člana obitelji (Ljubetić, 2007).

Funkcionalne obitelji su one u kojima roditelji snažno utječu na obiteljski život i ulažu puno truda i vremena u oblikovanje zdravih, funkcionalnih obitelji. U funkcionalnim

obiteljima granice i pravila su jasno određena i prikladna, poštuje se djetetova individualnost i potpuno se razumiju djetetove potrebe. Ovakve fleksibilne obitelji pružaju djeci ljubav, sigurnost i zaštitu te potiču dijete da razvije svoje sposobnosti i samostalnost (Jurčević-Lozančić, 2005). Komunikacija u fleksibilnim obiteljima je djelotvorna uz slobodno izražavanje emocija i pregovaranje. Stoga će djeca koja odrastaju u ovakvim obiteljima (koje osiguravaju djetetu zdravu obiteljsku klimu) biti bolje pripremljena za zasnivanje svojih budućih obitelji.

Za razliku od funkcionalnih obitelji, disfunkcionalne obitelji su one koje propadaju jer se nisu u mogućnosti djelotvorno suočiti sa životnim problemima. U disfunkcionalnim obiteljima izostaje roditeljska ljubav, ne postoje jasna i stroga pravila, narušena je dinamika obiteljskih odnosa ispunjenih čestim međusobnim sukobima. Dijete se u ovakvim obiteljima osjeća zbunjeno i osamljeno te je sklonije emocionalnim problemima ili problemima u ponašanju (Jurčević-Lozančić, 2005). Djeca odrastaju bez dostatnog obiteljskog nadzora, često suočena s različitim oblicima nasilja u samoj obitelji, a bračni su problemi napeti i bez povjerenja. Navedeni loši odnosi unutar obitelji, bijes i frustracije koje se gomilaju u tim obiteljima, uništavaju cjelokupnu zajednicu.

Kako bi spriječili nastanak disfunkcionalnih odnosa unutar obitelji, roditelji se moraju bolje pripremiti za nošenje sa stresom, moraju biti spremni na komunikaciju i suradnju sa svojom djecom te u njih imati povjerenja. Topli odnosi unutar obitelji, samopouzdanje i slobodne interakcije, siguran su put prema snažnoj obiteljskoj zajednici koja će biti sposobna prevenirati i hrabro se suočiti s bilo kojom kriznom situacijom (Stevanović, 2000).

2.6. Suvremena obitelj u Republici Hrvatskoj

Suvremeno je društvo, kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj, novi izazov za obitelji. Hrvatska se obitelj polako transformira u strukturalnom pogledu (rast broja obitelji s jednim roditeljem, povećanje dobi pri sklapanju braka, smanjen broj rođene djece) te je moguće očekivati da će se promjenom gospodarskih i društvenih prilika u Hrvatskoj obiteljska struktura još više pluralizirati. Statistika pokazuje smanjenje broja zaključenih (36 %) i povećanje broja razvedenih brakova (15%) u Republici Hrvatskoj od 70-ih do kraja 90-ih godina prošloga stoljeća (Ljubetić, 2007). Danas, u Hrvatskoj vlada trend smanjenja broja rođene djece, opada broj bračnih parova s djecom, a raste broj bračnih parova bez djece. Pretpostavlja se da je manje rođenih zbog teške gospodarske situacije, financijske krize i visoke stope nezaposlenosti te se mnoge od današnjih hrvatskih obitelji nalaze na rubu

siromaštva. Osim navedenih problema, obitelj je izložena daljnjim promjenama i transformacijama, budući da je sve veći broj obitelji s jednim roditeljem i povećani broj razvoda brakova te se pojavljuju težnje homoseksualnih zajednica za usvajanjem djece. Tradicionalna obitelj doživljava pozitivne i negativne transformacije, a jedan od negativnih čimbenika jest porast nasilja u obitelji koje ugrožava stabilno funkcioniranje obitelji, njenu strukturu, odnose i vrijednosni sustav. Poboljšanjem klime unutar hrvatskog društva i poticanjem mjera obiteljske politike, hrvatska bi obitelj trebala postići stabilnost.

3. ODGOJ DJETETA U OBITELJI

Obiteljski odgoj je prvi i najvažniji odgoj u životu djeteta. On je temelj svakog drugog djetetovog odgojnog utjecaja. U tome svaka obitelj ima neprocjenjivu ulogu, obvezu i odgovornost. Dominantno obilježje suvremenog odgoja u obitelji treba biti prožeto i usmjereno prema izgrađivanju slobodne, samostalne i stvaralački usmjerene mlade ličnosti (Stevanović, 2000). Danas multikulturalna društva postavljaju pred obitelj odgovornost i obvezu da mlade odgajaju u duhu suživota različitih kultura, tradicija i sloboda izražavanja u uvjetima evolucije obitelji. Nove tehnologije, pokretljivost, komunikacija razbijaju jedinstvo tradicije, kulture, odgoja i obrazovanja. Stoga je i obitelj doživjela brojne transformacije.

3.1. Biti roditelj

Biti roditelj i imati roditelje – emocionalno je iskustvo. O tome svjedoče brojni prizori u obitelji, u instituciji, na ulici, izjave na roditeljskim sastancima, tekstovi na forumima za roditelje, praksa dječjih psihologa u savjetovalištim, vrtićima, školama. O tome svjedoče i sama djeca – svojim reakcijama, emocionalnim povredama, pamćenjem ugodnih ili neugodnih situacija za koje su često uvjereni da su ih sama izazvala itd. (Milanović, 2014).

Roditelji, a ne dijete, su odgovorni za ono kako se osjećaju u svojoj roditeljskoj ulozi i za ono što osjećaju i rade s obzirom na pojedina djetetova ponašanja. Odgovorno roditeljstvo podrazumijeva i osobnu odgovornost roditelja i odgovornost za odnos kakav imaju sa svojom djecom (Milanović, 2014).

Postati roditelj znači i prihvatiti novu životnu ulogu koja sa sobom nosi različite zahtjeve. Djeci je potrebno vodstvo roditelja, što je Juul (2008, str. 133) slikovito ilustrirao rekavši: *„Djeci je potrebno da roditelji funkcioniraju kao svjetionik koji u pravilnim razmacima šalje jasne signale iz kojih mogu naučiti ploviti kroz život.“* Posebno u

predškolskoj dobi, djeca ne znaju što im je potrebno, ona samo znaju što žele. Ako se roditelji počnu ravnati prema dječjim željama, djeca ne dobivaju ono što im je potrebno. Roditelji mogu pomoći djeci i podržati ih u tome da postanu što autentičnija, tj. da steknu zdrav osjećaj vlastite vrijednosti. Najviše će postići ako ih iz dana u dan bude zanimalo tko je njihovo dijete, ako mu pomognu da se autentično izrazi te ako u kontaktu s djecom i sami roditelji budu što autentičniji. Što znači biti autentičan? Autentičnost zapravo označava „izvornost“ – sposobnost da vjerodostojno izrazimo sebe, da se možemo izraziti upravo onim riječima i osjećajima koje doživljavamo kao istinite. U potrazi za autentičnošću, roditelji su pozvani neprestano tražiti i istraživati vlastite granice jer se one mijenjaju pod utjecajem vremena i odnosa (Juul, 2008).

Različitim društvenim promjenama, rodne su uloge postale fleksibilnije, što je stavilo naglasak na novu dimenziju društvene odgovornosti – raspodjelu odgovornosti za svakodnevne poslove u obitelji i za brigu o djeci. Jednako tome, nova usredotočenost na pojedinca istaknula je osobnu odgovornost – odgovornost koju svatko od nas ima za svoj život, osjećaje, za ono što radimo i za izbore koje napravimo. Stručnjaci ističu da pojedinac sa zdravo razvijenom osobnom odgovornošću koristi zajednici. Prvi vidljivi pokušaj djeteta da vrati osobnu odgovornost, koju su u njegovo ime preuzeli roditelji, događa se obično oko druge godine. U toj dobi dijete iznenada poželi samostalno učiniti niz stvari koje su dotad za njega obavljali roditelji, a to znači da su istovremeno preuzeli i odgovornost za to da će sve obaviti na pravi način i u pravo vrijeme. Djeca u toj dobi ne poznaju vlastita ograničenja, no isto tako može se reći da ona neprestano žele napraviti malo više nego što zapravo mogu jer je to jedini način da se razviju. U dobi od dvije godine riječ je uglavnom o svladavanju svakodnevnih radnji kao što su obuvanje cipela, pranje zubi, pečenje kolača i slično, kada dijete aktivno istražuje svakodnevicu i roditelji su mu neophodni kao pomagači i autoritet. Preduvjet za to da dijete već u predškolskoj dobi preuzme odgovornost za pojedine radnje i postupke jest to da roditelji dobro vode djecu i da se u interakciji s njima, kao i među sobom, svaki dan trude pokazati osobnu odgovornost. Izuzetno je važno i da odrasli obraćaju pažnju jedno na drugo zato što je kvaliteta njihova odnosa jako važna za cijelu obitelj (Juul, 2008).

Obitelj je mjesto gdje djeca najprije i u najvećoj mjeri, uče ono što nazivamo društvenim vještinama. Tu uče o vlastitim granicama i o granicama drugih ljudi te koliko ih je važno poštivati. Potrebno im je i da nauče koliku važnost imaju suradnja i obzir prema drugima, koje su mogućnosti i ograničenja zajednice te koja je razlika između obitelji i društva, između formalnoga i neformalnoga. Djeca o društvenim vrijednostima uče živeći s

odraslima koji te vrijednosti provode u djelo, a taj se zadatak ne može prebaciti na odgojne ustanove. Stvaranje socijalnih kontakata pretpostavlja upravo sposobnost pojedinca da pokaže tko je i što želi te sposobnost da procijeni tko su ti drugi ljudi i što žele. Čovjek mora steći sposobnost da se igra, uči, pregovara i voli, a to se najbolje uči u obitelji zato što se unutar nje time može upravlјati. Obrazovne ustanove mogu naučiti djecu da se prilagode određenim pravilima i ograničenjima te da surađuju u postizanju zajedničkog cilja, ali ako osnovna znanja o tome ne steknu u obitelji, to može loše završiti (Juul, 2008).

Roditelji bi trebali poučiti i svojim primjerom pokazati da život nije dobar onda kada čovjek može imati i raditi sve što poželi već da je život dobar kad smo u odnosima koji su nam važni, kad smo vrijedni zajednici u kojoj živimo i kad imamo relativnu slobodu da slijedimo svoje snove i ciljeve. Potrebno je nekoliko godina da djeca nauče razliku između želje i namjere, ali to će im se znanje kasnije isplatiti jer će imati jači osjećaj odgovornosti i integriteta te lakše ulaziti u odnose koji se temelje na ravnopravnom dostojanstvu, tj. u odnose u kojima su potrebe i želje svih sudionika jednako zastupljene u ostvarivanju. Bez obzira na to o kakvoj obitelji govorimo, ključna je riječ odnosi, a kvaliteta međusobnih odnosa određuje koliko će članovi unutar obitelji napredovati i koliko će se zdravo razvijati kao ljudska bića. U obiteljskom životu jednaka se pažnja treba posvetiti svima. Reorganizacijom patrijarhalne obitelji koja je bila uobičajena pojava tijekom ljudske povijesti te kojoj je na čelu bio muškarac i otac, žene i majke su uspjele ravnopravnije podijeliti brigu za obitelj, dobiti više istinske demokracije i veću transparentnost u sferi društva. Takvo ravnopravno dostojanstvo u odnosima apsolutno je primjenjivo u obiteljskim zajednicama te se očituje u jednakom shvaćanju želja, mišljenja i potreba svih zastupljenih strana. Roditelji tako ističu temeljnu potrebu svog djeteta kao svakog čovjeka, a to je da ga se kao pojedinca vidi čuje i shvati ozbiljno. Iz svake reakcije djeteta, roditelji mogu mnogo naučiti o tome kako se prema djetetu odnositi na što konstruktivniji način. Međutim, s vremenom se i takav fokus podijeli – roditelji nastavljaju učiti o djetetu, ali kroz to uče i o sebi. Također, procesom učenja o sebi, roditelji su pozvani suzbiti egocentričnost, tj. trebaju prestati biti jednostrano usredotočeni na to jesu li dobri roditelji te naučiti da se dobra razmjenjuju u oba smjera. Djetetovo ponašanje ima svoj utjecaj na roditelje koji utječu na njega, ali istodobno ono utječe i na bračni odnos koji povratno utječe na djetetovo ponašanje (Ljubetić, 2007). Uvijek je opasno od djeteta napraviti „projekt“ zato što se takvim pristupom odgoju djece ukida djetetova individualnost, a time i ravnopravno dostojanstvo te su djeca tek pokazatelji uspješnosti svojih roditelja. Odgoju djece roditelji bi trebali pristupiti na način da pomognu djetetu da ojača, jer tako

istovremeno jača i obitelj, integritet djeteta kao pojedinca nije narušen i ono ima najbolje uvjete za razvoj i napredovanje (Juul, 2008). Kada spominjemo utjecaj djeteta na obitelj i obrnuto, moramo istaknuti i da se često ističe veza između kvalitete braka i dječjeg razvoja. Schaffer (2000, prema Ljubetić, 2007) navodi kako je utvrđeno da roditelji s lošim bračnim odnosima češće imaju djecu koja su nesigurna u odnosu s njima nego što je to slučaj u odnosima između djece i roditelja koji imaju dobre bračne odnose.

3.2. Roditeljstvo

Roditeljstvo je zahtjevna životna uloga koja mnogim roditeljima predstavlja izazov čiji je ishod unaprijed neizvjestan, a uključuje vještu upotrebu znanja, iskustva i metoda u skrbi i odgoju djece (Ljubetić, 2007). Roditeljstvo nije moguće promatrati kao individualnu aktivnost jer je usko povezano s prostorom i vremenom u kojem egzistira te je pod utjecajem povijesnih događanja, demografskih promjena, kulturnih normi i vrijednosti. Sve do početka 90-ih godina roditeljstvo se izjednačavalo s majčinstvom, a u istraživanja utjecaja obitelji i utjecaja roditelja bile su uključene samo majke. Zato se dva posljednja desetljeća mogu smatrati vremenom „otkrića očeva“ jer se posebna važnost počinje pridavati roditeljstvu očeva i njegovu utjecaju. Počeci toga zanimanja nastaju s povećanjem broja samohranih majki, pa se ističe mogući „odgojni deficit“ zbog odsutnosti oca. Također, zbog sve više obitelji u kojima je i majka zaposlena, uključivanje oca u odgoj i njegova briga za dijete postaju sve važnija pitanja za preživljavanje obitelji. Suvremena društva zbog toga postavljaju na očeve sve snažniji zahtjev za što obuhvatnijim preuzimanjem brige za dijete (Čudina-Obradović i Čudina, 2006).

Roditeljstvo je zahtjevno i unosi vrlo značajne i korjenite promjene u živote bračnih partnera. Prije rođenja prvog djeteta partneri su usmjereni jedno na drugo, emocionalno i socijalno se odvajaju od svojih roditelja i planiraju zajednički život s djetetom. Iako je rođenje djeteta sretan događaj, istovremeno je i vrlo stresan jer zahtijeva prilagođavanje obaju partnera. Stoga je ovaj period mladih obitelji i vrijeme čestih konflikata jer je potrebno uskladiti osobne, profesionalne, socijalne i druge uloge i potrebe s onim obiteljskim, a posebice s djetetovim (Ljubetić, 2007). Uspješni roditelji pronalaze djelotvorne strategije za suočavanje sa stresom roditeljstva pronalazeći vrijeme i energiju za kvalitetno bavljenje djecom, pred njih postavljaju razumna očekivanja, pružaju im potporu i razumijevanje, komuniciraju otvoreni i prijateljski, a stres vide kao privremeni izazov koji je moguće rješavati.

Prema Ljubetić (2007), roditeljstvo je pod utjecajem različitih čimbenika kao što je društveni kontekst općenito, osobna, supružnička i obiteljska očekivanja i iskustva, iskustva iz vlastite obitelji, dob, stupanj obrazovanja, zaposlenički status i osjećaj sigurnosti te psihološki, socijalni i ekonomski uvjeti te niz drugih čimbenika koji utječu na roditeljstvo i oblikuju ga:

- a) Čimbenike koji utječu na roditeljstvo, a u neposrednoj su svezi s roditeljima: djetinjstvo roditelja, osobnost, obrazovanje i socijalni status roditelja, zrelost, bračni status itd.
- b) Čimbenike koji utječu na roditeljstvo, a u neposrednoj su vezi s djecom: osobnost djeteta, red rođenja, spol djeteta
- c) Čimbenike šireg društvenog konteksta koji utječu na roditeljstvo: ratna i poratna zbilja, ekonomski status društva u cjelini, migracije, kultura, religija itd.

3.3. Utjecaj roditelja na dječji razvoj i odgoj

Majke su uvijek, u usporedbi s očevima, znatno više sati ulagale u neposrednu brigu za djecu. U velikom broju društava, žene imaju glavnu ulogu u podizanju djeteta, ali u novije vrijeme, briga za dijete jednako je raspoređena između majke i oca, što ukazuje da ništa nije predodređeno u pogledu majčinske i očinske uloge. Ravnopravni roditelji odbijaju tradicionalne društvene pritiske, uvriježene stereotipe očinstva i majčinstva i rodno podijeljene radne uloge u kući i izvan nje (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Majčino ponašanje koje pomaže djetetu u njegovo sveukupnom razvoju, u razvoju emocionalnosti i društvenih odnosa, jest osjetljivost i reagiranje na dječje potrebe, a njezina nametljivost, pretjerano poticanje, nezainteresiranost i indiferentnost bit će smetnja tom razvoju. Očeva je uloga, međutim, manje usmjerena na uspostavljanje socijalno-emocionalnih odnosa, a više na igru, podučavanje i poticanje na neovisno istraživanje i suočavanje s izazovom. Prema Čudina-Obradović i Obradović (2006), majka i otac uključeni su u bitno različite vrste odnosa i aktivnosti sa svojom djecom, te se promatraju kao specifična majčinska i roditeljska praksa. Majčinska je praksa jednoličnija, slična za sve majke, jer sadržava sve aktivnosti potrebne za održanje i tjelesni razvoj djeteta, a najveći doprinos očinske prakse jest očinsko poticanje neovisnosti i samostalno uključivanje u svijet izvan obitelji.

Bez obzira na moguće razlike u određivanju roditeljske uloge, većina se suvremenih autora slaže da je zadatak roditelja da postavlja jasne granice djetetu te da mu osigura

okruženje u kojem će stjecati životno važne vještine. Dijete kompetenciju razvija kroz aktivnosti pa dobar odgoj pretpostavlja pružanje prilike djetetu da u svakodnevnim situacijama donosi odluke, rješava probleme i uči se odgovornosti. Za mnoge je roditelje ova nova situacija zbunjujuća. Jedni smatraju da su zabranom tjelesnog kažnjavanja izgubili roditeljski autoritet, a drugi su demokratske odnose zamijenili pretjeranom popustljivošću i dječjom anarhijom. Postoje i oni koji su uzeli sudbinu djeteta u svoje ruke te im organiziraju dan, ispunjavaju ga obvezama, uz stalno nadgledanje i nedavanje mogućnosti razvijanja samostalnosti, ali uz stalno inzistiranje na uspješnosti. Očito je da je današnji odgoj postao vrlo zahtjevan te osim što traži od roditelja odricanje, vrijeme, strpljenje i razumijevanje djeteta, traži i određena znanja i vještine. Teško je udovoljiti zahtjevima suvremenog odgoja ako se roditeljska znanja i vještine temelje na nasljeđu vlastitih roditelja. Kompetentan roditelj poznaje razvojne potrebe djeteta, pruža kvalitetan odgoj, zna odabrati, za svoje dijete, odgovarajuće izvanobiteljske utjecaje, shvaća važnost i sposoban je za razvijanje partnerstva s onima koji izvan obitelji skrbe o njegovu djetetu, odgajaju ga i obrazuju (Stevanović, 2000).

Budući da su roditelji prvi i najznačajniji odgajatelji djeteta, prvi modeli za učenje identifikacije, prvi uzori za učenje govora i most za uspostavljanje kontakata sa širim okruženjem, važno je i kakve su naravi roditelji. Optimistični roditelji, vedre naravi, roditelji koji se znaju radovati i imati smisla za humor, povoljno će utjecati na djetetov psihički razvoj. Mrzovoljni roditelji, potišteni, zabrinuti i šutljivi, činit će dijete nepovjerljivim i u njemu izazivati strah. Utjecaj oba roditelja na cjelovit razvoj djeteta izuzetno je značajan gledajući s mnogih aspekata (kognitivi, socijalni, emocionalni). Bliski odnosi djece i njihovih roditelja izuzetno su bitni za razvoj djeteta jer omogućavaju stjecanje osjećaja sigurnosti koji potiče istraživački duh kod djece i odvažnost u komunikaciji (Ljubetić, 2007). Zdrav, kvalitetan, prirodan odnos majke i oca uspostavlja toplu i emotivno bogatu atmosferu u kojoj dijete odrasta. Zadovoljni roditelji će svoje zadovoljstvo, vedrinu i lakoću spontano prenositi na dijete, posebice u predškolskoj dobi, kada ono najlakše „upija“ utjecaje iz okoline (Jurčević-Lozančić, 2005). Istovremeno, razvijanjem i sudjelovanjem u obiteljskoj zajednici dijete razvija svijest o pripadnosti sveukupnoj ljudskoj zajednici.

Bitno je spomenuti i važnost obiteljskog ozračja za zdrav razvoj djeteta, posebice u predškolskoj dobi. Obiteljsko ozračje također nije uzrokovano djetetovim ponašanjem i osobinama, već je oblikovano od strane odraslih. Npr. djetetova sjećanja na obiteljske ručkove, slavlja, na odlazak u posjet, na pripreme za putovanja, jutro u obitelji, roditeljski dolazak s posla itd., oblikovali su roditelji i njihovo ponašanje u tim situacijama. Obiteljsko

ozračje pod utjecajem je partnerskih odnosa između roditelja te njihove osobnosti, njihovih percepcija obiteljske stvarnosti i očekivanja. Naposljetku, način na koji roditelji odabiru upotrebljavati svoju psihološku i fizičku moć snažno utječe na djetetovu dobrobit i razvoj te na to hoće li dijete imati mogućnost u potpunosti iskoristiti svoj osobni i socijalni potencijal (Milanović, 2014). Ovaj zadatak roditelja – usklađivanje svojih osobnih potencijala i potreba s djetetovim, Juul (2008) postavlja roditeljima kao izazov - roditelji trebaju pronaći način vodstva koji uzima u obzir potrebe djeteta i potrebe roditelja, a da se pritom ne narušava psihički ili tjelesni integritet djeteta.

Nadalje, emocionalna klima koju oblikuju roditelji i u kojoj ostvaruju svoj odnos s djetetom regulira i njihovo i djetetovo ponašanje. Neugodne emocije pokreću neosjetljivo, zlostavljajuće i prisiljavajuće roditeljstvo, dok ugodne emocije utječu na strpljivost i osjetljivost u odgoju. Zanimanje roditelja, bračni odnosi i drugi prisutan stres utječu na kvalitetu roditeljstva jer će utjecati na emocije koje otac i majka doživljavaju s djecom (Milanović, 2014).

3.4. Utjecaj zaposlenosti na kvalitetu odnosa u obitelji

Za uspostavu vlastitog identiteta odraslog pojedinca i određivanje njegovih uloga najvažnija su dva područja djelatnosti i odnosa: obitelj i rad. To su sadržajni okviri za ostvarivanje vlastitog doživljaja sigurnosti, stabilnosti, usmjerenosti cilju, svrhe, uspješnosti, samoaktualizacije, ostvarenja vlastitih vrijednosti te uspostave bliskosti. Stručnjaci upozoravaju da su ta područja snažno povezana i međusobno utječu jedno na drugo jer uspješno funkcioniranje u svakome od tih područja znatno utječe na životno zadovoljstvo, dobrobit te na psihičko i tjelesno zdravlje pojedinca. Obitelj i rad mogu biti međusobno usklađena – što može biti izvor zadovoljstva i samoaktualizacije, ali mogu biti i u međusobnom sukobu – što može prouzročiti duboko radno, obiteljsko ili životno nezadovoljstvo. Iako se danas najviše istražuje problem sukoba radne i obiteljske uloge, tj. štetno djelovanje zaposlenosti izvan kuće na obiteljske procese, valja uzeti u obzir sve oblike rada unutar i izvan obitelji, kao i utjecaje rada na obitelj i obitelji na rad. Rad je moguće podijeliti na plaćeni rad izvan obitelji i neplaćeni rad unutar obitelj (pod tim podrazumijevamo kućanske poslove i brigu za članove obitelji). Budući da su svi ti poslovi nužni za funkcioniranje i pojedinca i obitelji, važno je odrediti kako suvremena obitelj svladava te zadatke, kako među njima postiže ravnotežu te koje posljedice imaju neravnoteža i neispunjavanje nekih od tih zadataka (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Danas ekonomske promjene u većini zemalja odbacuju održivost tradicionalnih modela u kojima je muškarac hranitelj i žena kućanica jer su sve brojnije obitelji dvostrukih hranitelja, samohranih roditelja i obitelji nezaposlenih u kojima se pojavljuju specifični odnosi obitelji i rada. Rad ima utjecaj na bračno, obiteljsko i životno zadovoljstvo. Mnogi svoje probleme s posla donose kući, među članove svoje obitelji, što uzrokuje prijenos nezadovoljstva na ostale članove (ponajprije u odnosu muž-žena). Budući da jedan od hranitelja (muž ili žena) zbog rada izvan kuće, provodi manje vremena unutar obiteljske zajednice, postoji osjećaj neuključenosti u odgoj koji šteti razvoju djece, istodobno smanjuje očevo/majčino zadovoljstvo i kompetentnost u očinskoj/majčinskoj ulozi (Stevanović, 2000).

Suprotno očekivanju da će se pogoršati bračna kvaliteta i promijeniti stabilnost obitelji u kojima se žene zapošljavaju izvan kuće, istraživanja nisu pokazala općenito loš utjecaj zaposlenosti izvan kuće na bračno zadovoljstvo, kvalitetu ili stabilnost braka. Zaposlenost u načelu koristi obiteljima. Zaposlene obitelji, posebice ako su zaposlena oba partnera, izbjegavaju siromaštvo koje ima snažan utjecaj na razvod braka i raspad obitelji. I muževa i ženina nezaposlenost izazivaju ekonomski stres i ekonomske teškoće koje imaju razoran utjecaj na kvalitetu, zadovoljstvo i stabilnost braka i obitelji (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

3.5. Roditeljski odgojni stilovi

Mnoštvo je literature koja opisuje obiteljsko funkcioniranje, bračnu harmoniju ili konflikte, stilove roditeljskog odgoja i njihove utjecaje na psihičko zdravlje djece. Ljubetić (2007) navodi kako je iz dostupne literature vidljivo kako su nedjelotvorno roditeljstvo, prisiljavajući roditeljski stilovi, nedosljednost i pomanjkanje roditeljske odgovornosti ili uključenosti u uskoj svezi s psihopatološkim pojavama kod djece ili njihovim neprilagođenim ponašanjem. Također, može se zaključiti kako prisiljavajući roditeljski stilovi i nasilne obitelji vode poremećajima, delikvenciji i antisocijalnom ponašanju.

Razlike u roditeljskim stilovima odgoja vidljive su i pod utjecajem su niza čimbenika vezanih za roditelje i dijete, ali i onih vezanih za širi socijalni, religijski i kulturni kontekst u kojem obitelj egzistira.

Djeca zahtijevaju tjelesnu brigu, zaštitu i sigurnost, odgoj, materijalne uvjete za nesmetan razvoj, razumijevanje i potporu, ali isto tako i vođenje i ohrabrivanje u svom razvoju - spoznajnom, psihičkom, socijalnom, emocionalnom, seksualnom, duhovnom, kulturnom i obrazovnom. Djeca također trebaju i usmjeravanje u iskazivanju topline i zahtijevnosti,

uspostavljanju ravnoteže moći, stjecanju vještina komuniciranja i rješavanja sukoba na društveno prihvatljiv način. Sve su ovo zahtjevi postavljeni pred roditelje koji svojim ponašanjem konstruiraju četiri roditeljska stila odgoja (Baumrind, 1967, prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

1. *Autoritaran (autokratski, strogi) odgojni roditeljski stil* obuhvaća obiteljske odnose u kojima roditelji od djeteta mnogo očekuju i strogo ga nadziru, a djetetu ne daju dovoljno topline i potpore. Glavni su odgojni ciljevi učenje samokontrole (samoregulacije, vladanja sobom) i poslušnosti, pri čemu su roditelji autoritet koji postavlja zahtjeve i određuje pravila, koja ne treba objašnjavati- najvažniji zadatak roditelja jest postaviti granice i pravila, a prekršaji se kažnjavaju, često i tjelesno. Djeca koja neprestano žive u autokratskom okruženju sklona su promjenama raspoložnja, povučena su, nevesela, bojažljiva, razdražljiva i nisu spontana.
2. *Autoritativan (demokratski) odgojni roditeljski stil* obuhvaća prilike u kojima roditelji postavljaju na dijete velike zahtjeve, određuju granice i provode nadzor, ali djetetu pružaju veliku toplinu i potporu. Glavni su odgojni ciljevi razviti djetetovu znatiželju, kreativnost, sreću, motivaciju i samostalnost. Osnovni je odnos prihvaćanje, a prihvaća se dječja mašta i izražavanje osjećaja. Roditeljska uloga je savjetnička, a ne nadzorna. Postavljene granice i pravila djetetu, bivaju objašnjena. Djeca koja žive u takvom okruženju spontana su i slobodno izražavaju mišljenje i emocije, pa djeluju manje poslušno nego djeca iz autoritarnog okruženja.
3. *Permisivan (popustljivi) roditeljski odgojni stil* obuhvaća prilike u kojima roditelji od djece traže malo i provode slabu kontrolu, ali im daju veliku toplinu i potporu. Roditelji zadovoljavaju svaki djetetov zahtjev, no prevelika sloboda nije primjerena za djecu, posebice za djecu predškolske dobi, budući da stvara nesigurnost, nesnalaženje u granicama, što potiče impulsivno i agresivno ponašanje djeteta.
4. *Zanemarujući (zapuštajući) roditeljski odgojni stil* obuhvaća prilike u kojima roditelji na pred dijete postavljaju male zahtjeve. Dijete nema roditeljskog nadzora, ali niti topline i potpore. Roditelji ili emocionalno odbacuju djecu ili nemaju vremena i snage brinuti se za njih. Reakcija na takav roditeljski odnos jest djetetovo neprijateljstvo i otpor, a zbog toga djeca ne uspijevaju steći društvenu kopetenciju i neuspješna su u školi. Djeca mnogo vremena provode bez nadzora ne znaju gdje su, što rade niti s kim se druže. Iz takvog roditeljskog odnosa najčešće se razvijaju adolescenti koji pokazuju različite oblike neprihvatljivog ponašanja.

Za uspješan odgoj djeteta potreban je autoritet roditelja, autoritet temeljen na poštovanju, ljubavi i povjerenju. Takav autoritet će djetetu pružiti potreban osjećaj sigurnosti i povjerenja u roditelja. Ljubetić (2007) navodi da uzoran, pravedan i dosljedan roditelj steći će poštovanje svog djeteta, a povjerenje će osigurati otvorenim pristupom i stalnom spremnošću na pružanje pomoći djetetu. Obiteljsko ozračje u kojem je roditeljski stil autoritativan je poželjno i poticajno, daje djetetu sigurnost i pruža priliku za otvorenu komunikaciju neophodnu za zdrav i cjelovit razvoj djeteta i odrastanje u socijalno kompetentnu osobu.

Rezultat određenog stila odgoja jest ponašanje djeteta. Bašić, Žizak i Koller-Trbović (1993) ističu kako dijete koje odgajaju izrazito strogi roditelji reagira povučenošću ili agresivnošću. Roditelji koji su nedosljedni u svojim postupcima, kod djeteta izazivaju nesigurnost, a prenaglašena briga izazvat će kod djeteta nesamostalnost. Istraživanja su pokazala kako najpozitivniji učinak na odgoj i rani razvoj djeteta imaju autoritativni roditelji koji su brižni i senzibilni prema djeci, a djeca takvih roditelja su općenito znatiželjna, samouvjereni, neovisni i akademski uspješni. Autoritativni roditelji aktivno provode vrijeme sa svojom djecom, topli su u kontaktu, iskazuju djeci ljubav i imaju razumijevanja za djetetove potrebe. Oni uspijevaju uravnotežiti kombinaciju roditeljske ljubavi i kontrole. Autoritativnim roditeljskim stilom najlakše je postići ciljeve – osobnog roditeljskog razvoja i postizanja zadovoljstva i sreće u odgoju djece (Jurčević-Lozančić, 2005).

4. RAZVOJ DJETETA U PREDŠKOLSKOJ DOBI

Djetinjstvo je razdoblje puno promjena te ono postavlja različite izazove pred dijete, ali i pred roditelje jer trebaju pomoći djetetu da odraste u zdravu i emotivno stabilnu osobu. Prema (Jurčević-Lozančić, 2005), predškolsko doba je razdoblje intenzivnog razvoja djeteta koje možemo promatrati i tumačiti kao dvije povezane cjeline:

- a) Rano djetinjstvo – razdoblje od prve do treće godine djetetovog života
- b) Predškolska dob – razdoblje od treće do šeste ili sedme godine (ovisno o tome kada će dijete krenuti u školu).

Bitno je spomenuti da dijete, odmah nakon rođenja, pokazuje naslijeđe kojeg uglavnom čine predispozicije za razvoj različitih sposobnosti i osobina. Ukoliko je dijete rođeno zdravo, bez poteškoća koje bi mogle ometati njegov prirodni rast i razvoj, ne postoji prepreka da dijete odraste u kvalitetnu osobu. Treba uzeti u obzir da već u predškolskoj dobi, dijete gradi

sliku o sebi na temelju komentara odraslih, na temelju svega onoga što roditelji o njemu misle, kada ga hvale ili kritiziraju. Upravo iz tog razloga, u najranijoj dobi, djetetu treba omogućiti snažan osjećaj pripadnosti i prihvaćanja te isticati povezanost djeteta s roditeljima i s drugim članovima obitelji.

4.1. Početni poticaji u obitelji za razvoj djeteta – predškolska dob

U ranom djetinjstvu i predškolskoj dobi zdrava je i poticajna obitelj ona u kojoj djeca dobivaju osjećaj sigurnosti, a okolina te obitelji pruža djetetu najveću tjelesnu sigurnost i zdravlje, a također mu daje znanje, vještine i navike koje mu osiguravaju zdravlje u djetinjstvu, ali i u odrasloj dobi. Djetetova sigurnost proizlazi iz osjećaja da njegova obitelj nije ugrožena međusobnim sukobima članova obitelji niti da bilo koja okolnost može poremetiti stalnost obitelji i njezin opstanak (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Predškolska dob označava rano djetinjstvo u kojem se zapaža intenzivni fizički/tjelesni i psihički razvitak. Dijete godišnje naraste i do 25 cm (u prvoj godini), a težina se može udvostručiti. Smatra se da je prva godina najintenzivnije razdoblje rasta i razvoja. Nakon prve godine opada intenzitet razvoja, ali zato početkom druge godine dijete počinje govoriti i samostalno hodati. Pravilan razvoj predškolskog djeteta određen je njegovim potrebama, od kojih su u predškolskoj dobi posebno naglašene fiziološke i psihološke potrebe (Stevanović, 2000).

U cijelom predškolskom razdoblju dječji rast i razvoj je vrlo intenzivan i označava osnovu za pravilan razvoj mlade osobe. Dijete ima sve jasniju prostornu i društvenu orijentaciju oko sebe i upoznaje jednostavnije radnje osoba koje su u njegovoj blizini. Tako će se samostalno početi služiti priborom za jelo, donositi će neke predmete, oblačiti papuče, sređivati igračke itd. U trećoj godini dijete mami donosi lakše predmete, njeguje lutke, posprema igračke, igra se na računalu. Djetetov rječnik je bogatiji, a može govoriti i u složenijim rečenicama. Također, zna svoj spol i ime te oponaša rad odraslih (mamu kako kuha, tatu kako čita knjigu ili novine, sestru/brata kako piše zadaću i sl.) Da bi se u ovom periodu dijete što uspješnije razvijalo, potrebna mu je redovita i pravilna prehrana i boravak u prirodi (fizička aktivnost). Roditelji bi trebali usmjeravati dijete predškolske dobi na promatranje svega što se oko njega događa, a što je dijete u stanju shvatiti. Ono oponašanjem stječe potrebna iskustva i znanja, stoga je obrazac roditeljskog ponašanja izrazito bitan. Također, imitacijom dijete uči govoriti, obavljati neke poslove i stječe navike pravilnog ponašanja. Pravilan raspored života ima

posebno značenje u smislu stjecanja potrebnih navika u određeni red, čistoću, higijenu, prehranu, igru i sl. (Stevanović, 2000).

4.2. Utjecaj obitelji na predškolsko dijete

Tijekom prve dvije godine djetetova života, dobri su roditelji usmjereni na zdrav društveno-emocionalni razvoj djeteta i razvoj kognitivno-motivacijske kompetencije. Takvi se odgojni ciljevi postižu uspostavljanjem privrženosti, pažljivom, neograničavajućom i poticajnom brigom za dijete. U prvoj godini najvažnije je uspostaviti djetetovu sigurnost, a to će postići roditelji koji jasno tumače djetetove poruke i pokušaje komunikacije. Također, sigurnost će uspješnije uspostaviti oni roditelji koji više i češće sudjeluju u bliskim interakcijama s djetetom, ne zanemaruju ga, blago postupaju s njim, organiziraju se u skladu sa svojim i djetetovim potrebama te ne izražavaju bijes ili nestrpljenje prema djetetu (Milanović, 2014).

U drugoj i trećoj godini života zbog nove kvalitete pokretljivosti i složenijeg odnosa s predmetima, dijete radozno istražuje nove mogućnosti i naglo stječe nova iskustva. Glavna djetetova riječ postaje „NE“. Roditelj će tada upotrijebiti svoj autoritet i postaviti jasne i realistične granice – što se smije, a što se ne smije. Budući da u tom razdoblju verbalne roditeljske zabrane nisu dovoljan regulator djetetova ponašanja, roditelji ga moraju stalno nadzirati (Milanović, 2014).

U drugoj polovici druge godine dijete počinje biti svjesno svojih fizioloških potreba i započinje učiti kako ih kontrolirati - npr. odlazak na toalet. Ovaj razvojni zadatak roditelji trebaju odraditi s neizmjernom količinom strpljenja i podrške, pohvaliti dijete za svaki uspjeh, nagraditi dijete te svakako izbjegavati fizičko kažnjavanje. U trećoj godini se roditelji prvi put susreću s djetetovim neposluhom, otporom, neslaganjem i neprihvatanjem njihova autoriteta. Ovu godinu predškolske dobi obilježava prkos i inat, neovisno o tome kako su roditelji do tada postupali s djetetom. To je doba stjecanja prve autonomije djeteta jer dijete inatom i prkosom vježba svoj osjećaj moći i individualnosti. Svaki roditelj koji ima razumijevanja i strpljenja u svojem odnosu s djetetom, razumjet će da dijete na taj način nastoji izgraditi svoju autonomiju. Oni koji pokušavaju slomiti djetetov otpor i prisiljavati ga na poslušnost, potaknut će u djetetu još više otpora i protesta (Milanović, 2014). Roditeljevo podržavanje djetetove autonomije olakšava djetetu zadovoljenje njegove potrebe za autonomijom. Tako roditelj aktivno podržava i ohrabruje djetetovu inicijativu i samostalno započinjanje aktivnosti. Također, podržava autonomiju djeteta koje istražuje, slijedi i testira svoje ideje,

prateći ga i pomažući mu koliko je potrebno da svlada prepreku i bude spremno nastaviti samo. Roditelj je prisutan i na raspolaganju je djetetu ako ga ono treba, ali ne izdaje naredbe, ne radi umjesto djeteta niti preuzima inicijativu (Pećnik i Starc, 2010).

Nakon treće godine, dijete očekuje važna razvojna postignuća do polaska u školu. Ono postaje uspješnije u prepoznavanju vlastitih emocija i verbalnom izražavanju tih emocija. Također, u ovoj dobi dijete će sve uspješnije kontrolirati emocije i sve manje reagirati impulzivno. Osnovne prekretnice u djetetovu ponašanju su samokontrola, poslušnost te odupiranje iskušenju. Dijete je inicijativno, uspijeva planirati i izvoditi aktivnosti bez pomoći odraslih (Milanović, 2014).

Tijekom predškolskog razdoblja (od treće do šeste godine djetetovog života) dobro roditeljstvo razvija djetetove socijalne vještine: spremnost na prijateljstvo i suradnju, snalažljivost u okolini i motivaciju za postizanje rezultata. Roditelji će primijetiti da se ovi rezultati postižu uz velik stupanj njihove potpore djetetu i visok stupanj nadzora. Djeca te dobi uspostavljaju neovisnost i inicijativu, a roditelji nadzorom i usklađivanjem djetetovih zahtjeva i mogućnosti postavljaju čvrste i jasne granice djetetova ponašanja, kako bi mu omogućili uspjeh u onome što poduzima. Bitno je napomenuti da postavljanje granica i nadzor neće izazvati otpor djeteta i njegov neposluh ako se ostvaruje u uvjetima razumijevanja, ljubavi i brige i ako se roditelji oslanjaju na činjenicu da dijete sve više razumije govor. U ovom razdoblju treba izbjegavati agresiju, grubost i neprijateljstvo zato što dijete izgrađuje samopouzdanje i osjećaj vlastite kompetencije, stoga su ironija, kritika, ruganje djetetu i omalovažavanje opasni načini komunikacije. Roditelji trebaju budno paziti na znakove agresije, pretjerane ovisnosti, niskog samopouzdanja, nesigurnosti i tjeskobe u djeteta, jer to sve može ukazati na to da dijete osjeća kako ga roditelj ne prihvaća (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Odnosi koje dijete nauči u predškolskoj dobi, osnova su njegovih kasnijih odnosa s osobama koje će tijekom života susretati. Djeca prenose sve one obrasce ponašanja i osjećajne reakcije koje doživljavaju od odraslih u obitelji. Nasljedni čimbenici se mogu i ne moraju ostvariti, što ovisi o poticajima iz obitelji i uže djetetove okoline. U predškolskoj dobi, dijete stječe prva znanja, uči vještine, navike, sposobnosti te razvija temeljne strukture osobnosti, što postaje osnovni model društvenog ponašanja. Na taj način, ono usvaja kriterije za prosuđivanje svojih i tuđih postupaka, tj. prepoznaje određene moralne smjernice (Jurčević-Lozančić, 2005).

Tijekom predškolskog razdoblja roditelji će svoj autoritet uspješno staviti u funkciju razvoja djetetove samokontrole i njegova samopouzdanja:

- a) ako pomognu djetetu da razumije svoje osjećaje
- b) ako budu dobar model djetetu kako se nositi s neugodnim osjećajima (strahom, ljutnjom, tugom itd.)
- c) ako nauče dijete da su neugodni osjećaji dobri za uočavanje problema (jer osjećaji su znak da s našim potrebama nešto nije u redu), ali ne i za njihovo rješavanje
- d) ako nauče dijete razgovoru sa samim sobom (Milanović, 2014).

Glavni razvojni zadatci djeteta u predškolskoj dobi jesu uspostaviti vlastiti, odvojeni identitet, svijest o sebi, a to uspostavljanje omogućit će mu da djeluje neovisno i učinkovito, da se nosi s neizbježnim frustracijama, prihvaća odgođe zadovoljstva i razočarenja i da nauči međusobno davanje i primanje s ljudima iz svoje okoline. To je ono što nazivamo društveno emocionalnom regulacijom, a koja bitno ovisi o ponašanju roditelja prema djetetu. O ispunjenju ovih zadataka u predškolskoj dobi ovisit će djetetove kompetencije u kasnijim razdobljima života. Čvrsta emocionalna veza stvorena u predškolskoj dobi temelj je za budući uspješan razvoj djetetovih emocionalnih, socijalnih i intelektualnih vještina. Mnoga istraživanja su potvrdila kako samopouzdana djeca lakše stupaju u kontakte s vršnjacima i drugim ljudima, što im osigurava bolju poziciju u društvu i uvelike olakšava njihov daljnji razvoj (Milanović, 2014).

Nadalje, primarna socijalizacija djece odvija se u dinamici obiteljskog okruženja. Potrebno je dosta vremena za usvajanje socijalnih vještina, ali u interakciji i uz pomoć roditelja, braće, sestara, rodbine, vršnjaka, odgojitelja i učitelja, dijete razvija umijeće komunikacije s okolinom. U ranom djetinjstvu u djece je potrebno razvijati sposobnost regulacije emocija kako bi stupanje u interakciju s vršnjacima i odraslima bilo uspješno. U djece koja teže reguliraju emocije, ili ih pretjerano reguliraju, potrebna je pomoć roditelja koji će im pomoći uspostaviti primjerenu interakciju s okolinom. Socijalna umijeća i socijalne dispozicije također su sastavnice socijalne kompetencije. Način na koji dijete stupa u interakciju s vršnjacima i odraslima socijalno je umijeće koje se usvaja preventivno u obitelji i bitno utječe na razinu socijalne prihvaćenosti u društvu. Socijalne dispozicije kao što su empatija, velikodušnost, ljubaznost ili suradništvo uče se iz okoline (od modela koji djeci pružaju osobe iz okoline – najčešće su to roditelji), pa je djeci potrebno pružiti primjer i prigodu kako bi ih mogla usvojiti i manifestirati (Stevanović, 2000).

Uloga roditelja u životu djeteta oduvijek ima poseban značaj za njegov razvitak, emocionalnu sigurnost, socijalnu kompetentnost, intelektualno postignuće kao i samu kasniju senzitivnost spram svoje djece (Rosić i Zloković, 2002). Bitno je, dakle, istaknuti nužnost što veće uključenosti roditelja u brigu za dječji razvoj, razvijati kvalitetnu komunikaciju unutar obitelji te stvoriti toplo i ugodno obiteljsko ozračje koje će biti polazna osnova za uspješnu socijalizaciju i daljnji cjelovit djetetov razvoj.

4.3. Učenje predškolskog djeteta

Jurčević-Lozančić (2005) navodi da je osobina predškolskog djeteta interes za istraživanje svoje okoline. Učenjem i spoznavanjem svijeta oko sebe, predškolsko dijete postaje sigurnije, a time i sretnije. Dokazano jest da čak i novorođenčad osjetljivo reagira na podražaje iz okoline i aktivno prikupljaju podatke o svojoj okolini. Budući da svakodnevno ulazi u kontakte sa stvarima i ljudima, dijete dobiva povratne informacije kroz koje upoznaje svijet koji ga okružuje. Jurčević-Lozančić (2005) navodi da je svako predškolsko dijete jedinstvena osoba koja ima svoj slijed odrastanja, svoju osobnost i stil učenja. Stoga roditelji trebaju otkriti koji je stil učenja njihovog djeteta – otkriti uči li lakše i bolje uz pomoć dodira i pokreta, vizualizacije predmeta, suradnje itd., kako bi prepoznali posebnosti svog djeteta i cijenili specifičan doprinos koji dijete može dati obiteljskoj zajednici. Takva poticajna okolina djetetu potiče znatiželju, istraživački duh, otkrivanje rezultata vlastite aktivnosti, otkrivanje pomoću svih osjetilnih organa, otkrivanje prostora i promjena kretanja (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

4.4. Utjecaj roditeljskog izbivanja iz kuće i zaposlenosti na predškolsko dijete

Mnoga istraživanja utjecaja majčina i očeva plaćenog rada na dijete zapravo ukazuju na to da se štetni učinci zaposlenosti jednog roditelja mogu smanjiti ili pojačati uključivanjem drugog roditelja. Primjerice, očev radni stres drukčije će djelovati na obitelj, posebice na djecu predškolske dobi, ako na neko vrijeme majka može zamijeniti oca u roditeljskim funkcijama i omogućiti mu da privremeno ne sudjeluje u roditeljskim obvezama. Utjecaj izbivanja oca i majke na dijete možemo promatrati s obzirom na to koliko je roditeljsko izbivanje međusobno usklađeno. Ako se radne smjene žene i muža razlikuju, muž će preuzeti dio kućnih obveza i brigu za djecu te će u tom slučaju negativne posljedice roditeljske zaposlenosti za djecu biti manje. Čak se smatra da će blagostvornost očinskog bavljenja djecom u tom slučaju više doći do izražaja nego kad majka preuzme glavnu odgovornost za

djecu i svjesno ili nesvjesno djelomice sprječava očevu bliskost s djetetom (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Roditeljsko izbivanje utječe i na nadzor djece koji se smanjuje povećavajem količine vremena izbivanja majke/oca. Slab nadzor u predškolskoj dobi proizvodi niz nepoželjnih rezultata u daljnjem razvoju djece i adolescenata, budući da roditelji ne prepoznaju nastanak problema, niti ih uspijevaju pravodobno spriječiti i rješavati. Roditelji su manje obaviješteni o djetetovim aktivnostima i imaju slabiji nadzor ako ima je posao jako zahtjevan (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Složenost majčina plaćenog rada utječe na veću složenost, poticajnost i emocionalnu kvalitetu obiteljskog ozračja, a složenost majčina posla poticajna je za njezino kognitivno djelovanje, što se odrazi na kognitivno djelovanje djeteta (kasnije na uspješnost u čitanju). Međutim, dugotrajno majčino zaposlenje na jednostavnim nepoticajnim poslovima s vremenom slabi kvalitetu obiteljskog okruženja jer nepoticajno poslovno okruženje smanjuje količinu majčinog samopoštovanja i samopouzdanja. Poznato je da roditelji većeg samopoštovanja bivaju liberalniji u odgoju, pružaju više topline i kvalitetnije komuniciraju s djetetom, što omogućuje bolji nadzor i bliskost s djetetom u njegovoj predškolskoj dobi, ali i u kasnijim životnim razdobljima (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

4.5. Učinak majčine zaposlenosti na predškolsko dijete

Danas postoji velik interes za proučavanje utjecaja majčine zaposlenosti na majčinstvo, odgoj i napredak djeteta, posebice u djetetovoj predškolskoj dobi. Mnoge se žene nose s dvjema ulogama: ulogom zaposlene žene i ulogom majke, a mnoge se suvremene žene zbog karijere odriču obitelji i djece. Relativno je potvrđen negativan utjecaj zaposlenosti žena na majčinstvo u najužem smislu. Prema nekim istraživanjima, zaposlenim ženama, čini se, vlastita djeca nisu središnja životna vrijednost (Adler, 1997, prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006). One smatraju da rađanjem djece žrtvuju druge važnije životne ciljeve, te će se rjeđe odlučiti na rađanje. Za majčinstvo je bitno stvoriti zdravu i sigurnu privrženost djeteta ako ga majka napušta zbog rada u prve tri godine njegovog života. Dugo se smatralo da je proces privrženosti ugrožen zbog ranog odvajanja majke od djeteta zbog majčine zaposlenosti. Međutim, suvremena istraživanja pokazuju da dobre jaslice/vrtić, uz brižnost majke mogu potpuno nadoknaditi odvojenost od djeteta i omogućiti sigurnu privrženost. Prema istraživanju Črpić i Bišćan (2005), provedenom u Hrvatskoj, rezultati su pokazali da 73 % ispitanika smatra da „majka koja radi može uspostaviti jednako topao odnos sa svojom

djecom kao i majka koja ne radi“, dok 50 % ispitanika smatra da bi majčino izbjivanje moglo loše utjecati na razvoj predškolskog djeteta. Istraživanja upozoravaju na posebnu važnost prve godine i štetne utjecaje majčine zaposlenosti u prvoj godini djetetovog života na kognitivna postignuća i socijalno-emocionalnu prilagodbu. Pogubniji utjecaj majčine zaposlenosti pokazuje se u siromašnim nego u dobrostojećim obiteljima, jer su siromašne zaposlene majke pod osobito jakim psihološkim stresom, što smanjuje kvalitetu njihova roditeljstva (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Općenito, možemo zaključiti da o kvaliteti predškolske ustanove (jaslica/vrtića), o ekonomskoj moći obitelji i o tome koliko se majka i otac bave djetetom tijekom dana i vikendom, ovisi kako će odvojenost od majke utjecati na kognitivni razvoj i emocionalnu prilagodbu u ranom djetinjstvu i predškolskoj dobi.

4.6. Poremećaji u ponašanju predškolske djece

Predškolski uzrast je najpogodnije vrijeme za otkrivanje i dijagnosticiranje poremećaja u ponašanju. Rano otkrivanje poremećaja u ponašanju, dovodi do ranog interveniranja u cilju preveniranja mogućih smetnji i poremećaja. Jurčević-Lozančić (2005) navodi da su poremećaji u ponašanju u dječjoj predškolskoj dobi rezultat uzajamnog djelovanja triju čimbenika: osobina djeteta, obilježja obitelji te socijalnog okruženja obitelji. Takva ponašanja odstupaju od uobičajenih ponašanja za dob, spol, situaciju i okruženje, zatim mogu biti prisutna na osobnom planu i u socijalnom okruženju, a svakako zahtijevaju stručnu pomoć. Djeca koja imaju poremećaje u ponašanju ne mogu izgraditi i održati zadovoljavajuće odnose s roditeljima i vršnjacima, nesretna su, depresivna, a ponekad čak imaju i tjelesne simptome i strahove. U obiteljima u kojima vlada napetost, nesnošljivost i učestali sukobi među članovima obitelji, kod djece se razvija strah, tjeskoba, žalost, ljutnja i agresija. Takvi osjećaji uzrokuju socijalno nepoželjna ponašanja. Roditelji moraju biti svjesni da će se sve što se zbiva u obitelji, odraziti na kasniji razvoj djece.

Nadalje, ukoliko su odgojni postupci roditelja prema djetetu neprimjereni i nerealni, veća je mogućnost da će se kod djece pojaviti različiti poremećaji u ponašanju. Pretjerana roditeljska strogost prema djetetu uvjet je antisocijalnom ponašanju jer dijete ne dobiva roditeljsku ljubav koja bi opravdala samokontrolu. Međutim, pretjerana popustljivost roditelja uzrokuje razmaženost i sebičnost djeteta. Roditelji bi trebali pronaći „zlatnu sredinu“ te se odnositi prema djetetu ni previše zaštitnički, ni prestrogo (Jurčević-Lozančić, 2005).

Poremećaji u ponašanju djece često su povezani s nepovoljnim okolnostima socijalnog okruženja u kojem dijete živi te djelovanjem različitih rizičnih čimbenika obitelji (Bašić, Koller-Trbović i Uzelac, 2004):

- a) Loši bračni odnosi
- b) Poremećaji u osobnosti roditelja, bolesti roditelja
- c) Socijalnopatološka ponašanja roditelja
- d) Stresni događaji (smrt bliske osobe, razvod braka, preseljenje)
- e) Strogost i teško kažnjavanje djeteta
- f) Pretjerano uskraćivanje ili pretjerano dopuštanje
- g) Indiferentnost prema djetetu i njegovim potrebama
- h) Zlostavljanje i zanemarivanje djeteta
- i) Slab roditeljski nadzor
- j) Nepovoljan socijalnoekonomski status obitelji

Tijekom razvoja djeteta, obitelj se susreće s nizom rizičnih čimbenika te razvija svoj model prilagodbe različitim situacijama. Sve što utječe na obitelj kao mikro zajednicu, utječe na svakog njezinog člana, a posebice na predškolsko dijete. Bitno je da roditelji budu podrška svakoj fazi djetetova razvoja te da rano otkriju mogući poremećaj kako bi mogli intervenirati i pomoći djetetu kako bi se ublažili već postojeći ili pak spriječili mogući poremećaji u ponašanju.

5. ZAKLJUČAK

Predškolsko razdoblje djeteta vezano je uz primarno obiteljsko okružje. Obitelj ima najvažniju ulogu u djetetovom životu, a tijekom ljudske povijesti doživjela je brojne transformacije. Obitelj kao primarna ljudska zajednica ima reproduktivnu, gospodarsku, socijalnu, pedagošku i emocionalnu funkciju, a njezina osnovna zadaća jest pripremiti mlade da postanu odrasli članovi društva. U tradicionalnim obiteljima, majke su imale glavnu ulogu u podizanju i odgoju djece, ali u suvremenim obiteljima roditeljske su obveze jednako raspoređene između oca i majke.

Predškolsko doba dijeli se na rano djetinjstvo (od prve do treće godine djetetovog života) i na predškolsku dob (razdoblje od treće do šeste/sedme godine djetovog života). U predškolskoj dobi dijete stječe prva znanja, uči vještine, navike i sposobnosti, a zadaća suvremenih roditelja jest da omoguće djetetu poticajnu okolinu za razvoj te se prilagode potrebama djeteta. Roditelji prenose odgojne vrijednosti na dijete, motiviraju ga za uspjeh te mu pružaju ljubav i osjećaj sigurnosti. Razvijanjem socijalnih vještina unutar obitelji, dijete se priprema za društvenu komunikaciju i interakciju. Stoga, u najranijoj dobi, djetetu treba omogućiti osjećaj pripadnosti i prihvaćanja te isticati povezanost djeteta s roditeljima i s

drugim članovima obitelji. Roditelji su pozvani da budu dobar uzor djetetu jer ono oponašanjem stječe potrebna iskustva i znanja.

Glavni razvojni zadatci djeteta u predškolskoj dobi jesu uspostavljanje vlastitog identiteta i svijesti o sebi te izgradnja samopouzdanja, kako bi mu bilo omogućeno neovisno djelovanje, suočavanje s frustracijama i interakcija s ljudima iz okoline. O tome, koliko će dijete uspjeti izgraditi sebe kao individuu, ovisit će djetetove kompetencije u kasnijim razdobljima života. Istraživanjem svoje okoline u predškolskoj dobi, dijete dobiva povratne informacije kroz koje upoznaje svijet oko sebe. Kako bi se razvilo u socijalno kompetentnu osobu, djetetu je potrebno omogućiti zdrav i cjelovit razvoj, otvorenu komunikaciju i pozitivno obiteljsko ozračje, a takvo obiteljsko ozračje je moguće ukoliko je roditelj sklon autoritarnom stilu odgoja. Autoritarni stil odgoja razvija djetetovu samostalnost, znatiželju i kreativnost, a roditelji usmjeravaju dijete prema slobodnom izražavanju mišljenja i emocija. Upravo je takav odgoj poželjan jer omogućava djetetu cjelovit razvoj.

Odgoj djece predstavlja izazov roditeljima, posebice u postmodernističkom, složenom i promjenjivom dobu u kojem živimo. Suvremene generacije se rađaju u tehnološki visokorazvijenom svijetu, a pred roditelje su postavljene mnogobrojne poslovne i obiteljske zadaće. Kako bi se spriječilo slabljenje odgojne funkcije suvremene obitelji, roditelji su pozvani na strpljenje i razumijevanje djetetovih individualnih i razvojnih potreba, posebice u predškolskoj dobi jer je izrazito bitno da dijete odrasta u emocionalno pozitivnom ozračju u kojem se osjeća voljeno, prihvaćeno i motivirano.

6. LITERATURA

1. Bašić, J., Žižak, A., Koller-Trbović, N. (1993). *Integralna metoda u radu s predškolskom djecom i njihovim roditeljima*. Zagreb: Alinea.
2. Bašić, J., Koller-Trbović, N., Uzelac, S. (2004). *Poremećaji u ponašanju: pristupi i pojmovna određenja*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
3. Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.
4. Črpić, G., Bišćan, Ž. (2005). Nove (i stare) uloge žena i muškaraca u suvremenoj Europi. U J. Baloban (Ur.), *U potrazi za identitetom – komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa* (str. 207-233). Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
5. Jurčević – Lozančić, A. (2005). *Izazovi odrastanja – predškolsko dijete u okruženju suvremene obitelji i vrtića*. Petrinja: Visoka učiteljska škola.
6. Golubović, Z. (1981). *Porodica kao ljudska zajednica*. Zagreb: Naprijed.
7. Juul, J. (2008). *Život u obitelji*. Zagreb: Naklada Pelago.
8. Ljubetić, M. (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: „Mali profesor“.

9. Milanović, M. (2014). *Pomozimo im rasti: Priručnik za partnerstvo odgojitelja i roditelja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
10. Pećnik, N. Starc, B., (2010). *Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece*. Zagreb: Unicef.
11. Rosić, V. Zloković, J., (2002). *Prilozi obiteljskoj pedagogiji*. Rijeka: Grafrade.
12. Stevanović, M. (2000). *Obiteljska pedagogija*. Varaždinske Toplice: Tonimir.